

გიორგი კვარაცხელია

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის

უნივერსიტეტის დოქტორანტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/zssulaw.2023.01.05>

სასამართლოს სტრუქტურულ ფუნქციონალური თავისებურებანი ეროვნულ და აშშ-ს სისხლის სამართლის პროცესში

აბსტრაქტი

სასამართლო როგორც საქართველოში ისე მსოფლიოს სახელმწიფოთა უმრავლესობაში ძალიან მნიშვნელოვანი ინსტიტუტია. ის ინსტიტუციაზეც მეტია. სასამართლო მართლმსაჯულების განმახორციელებელი ორგანოს გარდა, წარმოადგენს სახელმწიფოს ხელისუფლების ერთ-ერთ შტოს და იწოდება სასამართლო ხელისუფლებად. მრავალწლიან პრაქტიკაზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ სასამართლოს გამართული ფუნქციონირება, მისი დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სამართლებრივი სახელმწიფოს ფუნქციონირებისათვის.

სასამართლოს უმთავრეს ფუნქციას მართლმსაჯულების განხორციელება წარმოადგენს. კერძოდ, სასამართლო წყვეტს დავებს ფიზიკურ პირებს შორის, ფიზიკურ პირებსა და იურიდიულ პირებს შორის, იურიდიულ პირებს შორის. ასევე განიხილავს სისხლის სამართლის საქმეებს და გამოაქვს გამამართლებელი ან გამამტყუნებელი განაჩენი (ვერდიქტი, ნაფიც მსაჯულთა მონაწილეობის შემთხვევაში). ამასთანავე სასამართლო განიხილავს ადმინისტრაციულ სამართალს მიკუთვნებულ საქმეებს. ყოველივე აღნიშნული კი ემსახურება სამართლიანობისა და კანონიერების პრინციპების დანერგვას ყოველდღიურ ცხოვრებაში, რაც თავის მხრივ უზრუნველყოფს მოქალაქეთა მშვიდობიან, განჭვრეტად და სტაბილურ გარემოში ცხოვრებას.

სასამართლო სისტემა და მასთან დაკავშირებული საკითხები არასდროს კარგავს აქტუალობას როგორც პრაქტიკოსი, ისე თეორიტიკოსი იურისტებისათვის. აღნიშნული სტატიის შექმნის მიზეზი, ჩვენს შემთხვევაშიც მისი აქტუალობა და ჩვენი ინტერესია თემის მიმართ. ის შესრულებულია ქართულ ენაზე და პირველ რიგში განკუთვნილია ქართულენოვანი მკითხველისათვის. მიუხედავად ენისა და სამიზნე აუდიტორიისა, მასზე მუშაობისას გამოყენებული იქნა ათეულობით ქართულენოვანი და უცხოენოვანი ნაშრომი (სტატია, მონოგრაფია, წიგნები თანაავტორობით და სხვა). უშუალოდ ჩვენს განსახილველ თემას წარმოადგენს სასამართლოს სტრუქტურული ფუნქციონალური თავისებურებანი, როგორც ეროვნულ ისე საზღვარგარეთის ქვეყნის (ამერიკის შეერთებული შტატები) მაგალითზე. ოღონდ, ჩვენი ინტერესის სფეროდან გამომდინარე, აღნიშნული განსაკუთრებით

წარმოჩინდება სისხლის სამართლის პროცესის ჭრილში. სტატიის შედგენისას გამოყენებულია აღწერილობითი კვლევის მეთოდი, შედარებითი კვლევის მეთოდი და რიგ შემთხვევებში სხვადასხვა საკითხებთან დაკავშირებით ვაფიქსირებთ პირად მოსაზრებებს.

სამიზნო სიტყვები: სასამართლო სისტემა, შედარებით-სამართლებრივი ანალიზი.

შესავალი

ხელისუფლების დანაწილების პოლიტიკურ-სამართლებრივი თეორია სათავეს ჯერ კიდევ ძველი რომიდან იღებს. შემდეგ, შუა საუკუნეების მონარქთა აბსოლუტიზმის თავიდან ასაცილებლად საკითხი ისევ აქტუალური ხდება და ხელისუფლების დანაწილების დოქტრინას თანამედროვე სახეს აძლევენ/აყალიბებენ ინგლისელი ფილოსოფოსი ჯონ ლოკი და ფრანგი განმანათლებელი შარლ ლუი დე მონტესკიე. ხელისუფლების ერთ-ერთი შტო/სასამართლო პასუხისმგებელია მართლმსაჯულების განხორციელებაზე. ის დამოუკიდებელ და მიუკერძოებელი ორგანოს წარმოადგენს. სასამართლო როგორც წესი თვითორგანიზებადი და თვითმართვადი ინსტიტუციაა. მოსამართლეები და ადმინისტრაციული პერსონალი თავად ქმნიან მმართველ ორგანოებს, ირჩევენ ადმინისტრაციულ თანამდებობაზე მომსახურე პერსონალს, ქმნიან თვითმმართველობას და სხვა.

არ ვაკნინებთ სამართლის სხვა დარგებს და სასამართლოს გაწეულ შრომას ამ კუთხით, მაგრამ სასამართლოს განსაკუთრებული როლი უნდა აღინიშნოს სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას. სასამართლოს აკისრია ვალდებულება მიიღოს გადაწყვეტილება პირის ბრალეულობა-უდანაშაულობასთან დაკავშირებით. ბრალდების მხარე, დაცვის მხარე და სასამართლო დიდი სიფრთხილით უნდა მოეკიდონ სისხლის სამართლის საქმეს, რადგან ამ დროს წყდება პიროვნების ბედი, ის თუ როგორ და სად გაგრძელდება მისი ცხოვრება. აქვე ვიხსენებთ და ვემხრობით ცნობილი რუსი მწერლის თ. დოსტოევსკის ციტატას-„სჯობს ათი დამნაშავე დარჩეს დაუსჯელი, ვიდრე ერთი უდანაშაულო დაისაჯოს“.

1997 წლის 13 ივნისს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო „საერთო სასამართლოების შესახებ“ ორგანული კანონი. ახალი კანონის მნიშვნელოვან სიახლეს წარმოადგენდა საქართველოს პრეზიდენტის სათათბირო ორგანოს – საქართველოს იუსტიციის საბჭოს შექმნა. საქართველოს იუსტიციის საბჭოს ფუნქციებად განისაზღვრა მოსამართლეთა თანამდებობაზე დანიშვნა, მოსამართლეთა თანამდებობიდან გათავისუფლება, საკვალიფიკაციო გამოცდების ორგანიზება, სასამართლო რეფორმის გასატარებლად წინადადებების შემუშავება და კანონით დადგენილი სხვა ამოცანების შესრულება. აღნიშნულის შემდეგ, დროთა განმავლობაში მიღებული იქნა კიდევ არაერთი კანონი, მათ შორის საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რომელიც ჩვენთვის მნიშვნელოვან საკითხებს არეგულირებს და რომლებსაც ქვემოთ უფრო დეტალურად შევხებით.

1. სასამართლოს სტრუქტურული ფუნქციონალური თავისებურებანი საქართველოს სასამართლოებში

როცა სასამართლოსთან დაკავშირებულ ფართო განხილვას ვიწყებთ ან სადმე ვხვდებით მას, აუცილებელია საკითხის საწყისად მივიჩნიოთ საქართველოს კონსტიტუციის მეორე თავის 31-ე მუხლის პირველი ნაწილი, რომელიც გვამცნობს, რომ „ყველა ადამიანს აქვს უფლება თავის უფლებათა დასაცავად მიმართოს სასამართლოს. საქმის სამართლიანი და დროული განხილვის უფლება უზრუნველყოფილია“. ამასთანავე, საქართველოს კონსტიტუციაში ცალკე თავად, გამოყოფილად ვხვდებით სასამართლო ხელისუფლებასა და პროკურატურას, რაც მათ მნიშვნელობას კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს.¹

აღსანიშნავია, რომ სასამართლო ხელისუფლებას საერთო სასამართლოებთან ერთად ახორციელებს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოც. საკონსტიტუციო სასამართლო წარმოადგენს საკონსტიტუციო კონტროლის მთავარ ორგანოს. რაც შეეხება საერთო სასამართლოებს, ისინი ახორციელებენ მართლმსაჯულებას. სპეციალიზებული სასამართლოების შექმნა დასაშვებია მხოლოდ საერთო სასამართლოების სისტემაში. (3, 40-42)² საომარი მდგომარეობის დროს კი დასაშვებია სამხედრო სასამართლოების შემოღება, მაგრამ ეს უკანასკნელიც საერთო სასამართლოების სისტემის ფარგლებში. მოსამართლე თავის საქმიანობაში დამოუკიდებელია და არავის აქვს უფლება მას ანგარიში მოსთხოვოს კონკრეტულ საქმეზე. მოსამართლის როლიდან და მისი თანამდებობის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ითვლება რომ ის მაღალი სტატუსის მატარებელია. ამიტომ ის სისხლისსამართლებრივი დევნის კუთხით ხელშეუხებელია. კერძოდ, დაუშვებელია მისი დაკავება ან დაპატიმრება, საცხოვრებლის, მანქანის ან სამუშაო ადგილის ჩხრეკა იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს ან საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლის შემთხვევაში საკონსტიტუციო სასამართლოს თანხმობის გარეშე.³ ამ წესიდან საგამონაკლისო შემთხვევას წარმოადგენს დანაშაულზე წასწრების ფაქტი. ასეთ დროს მოსამართლე დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს თუ შესაბამისმა ზემოთხსენებულმა ორგანოებმა არ მისცეს თანხმობა მის დაკავებას ან დაპატიმრებაზე. საქართველოში სასამართლოს აქტის ან მის მიერ მიღებული გადაწყვეტილების აღსრულება სავალდებულოა ყველა ფიზიკური და იურიდიული პირისათვის, ასევე სახელმწიფო და მუნიციპალიტეტის ნებისმიერი ორგანოსათვის. როგორც ცნობილია, საქართველოში არსებობს სამი ინსტანციის სასამართლო, რაც უზრუნველყოფს გადაწყვეტილებისა თუ განაჩენის გასაჩივრების შესაძლებლობას, რათა მაქსიმალურად იყოს დაცული ყველას უფლება და ამავედროულად, ასევე მაქსიმალურად გამოირიცხოს შეცდომის

¹ საქართველოს კონსტიტუცია, 1995 წელი 24 აგვისტო, კონსოლიდირებული პუბლიკაციები 29/06/2020 წელი

² იგორ კვეშელავა, ედიშერ გვენეტაძე, საქართველოს კონსტიტუციური განვითარების პოლიტიკური, სამართლებრივი და ისტორიული ასპექტები.

³ საქართველოს ორგანული კანონი საერთო სასამართლოების შესახებ, 2009 წელი 4 დეკემბერი, კონსოლიდირებული პუბლიკაციები 15/11/2023 წელი

ალბათობა სამართალწარმოებისას.⁴ აქედან გამომდინარე, საქართველოს ორგანული კანონი საერთო სასამართლოების შესახებ ადგენს წესს, რომლის თანახმადაც სასამართლოს გადაწყვეტილების გაუქმება, შეცვლა ან შეჩერება დასაშვებია მხოლოდ სასამართლოს მიერ და ეს ყოველივე კანონით დადგენილი წესით.⁵

2. სასამართლოს სტრუქტურულ ფუნქციონალური თავისებურებანი ეროვნულ (საქართველოს) სისხლის სამართლის პროცესში

ზემოთ მიმოვიხილეთ სასამართლოს ზოგადი სტრუქტურა, როლი და ფუნქციები ამჟამინდელი ქართული კანონმდებლობის გათვალისწინებით. ამ ეტაპზე დეტალურად განვიხილავთ სასამართლოს ფუნქციონალურ თავისებურებებს უშუალოდ სისხლის სამართალწარმოების პროცესში, რაც როგორც უკვე ცნობილია ჩვენი კვლევის მთავარი ობიექტია.

სასამართლო ერთადერთი უფლებამოსილი ორგანოა რომელსაც შეუძლია განახორციელოს მართლმსაჯულება, განიხილოს სისხლის სამართლის საქმე და გამოიტანოს სამართლიანი, დასაბუთებული და კანონიერი განაჩენი.⁶ სასამართლოს უფლება არ აქვს უარი განაცხადოს მართლმსაჯულების განხორციელებაზე ან უმოქმედობით არ განახორციელოს მართლმსაჯულება. დროის და რესურსების სწორად გადანაწილების პრინციპებიდან გამომდინარე საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე განთავსებულია მაგისტრატი, საქალაქო და რაიონული სასამართლოები.⁷ კონკრეტული სისხლის სამართლის საქმე განიხილება იმ ადგილის მიხედვით სადაც ბრალდებულის პირველი წარდგენა მოხდა სასამართლოში. სასამართლო, მხარეთა ან პროცესში მონაწილე პირთა (მოწმეები, დაზარალებულები და სხვა) ინტერესების მეტად დაცვის მიზნით, ხარჯების შემცირების ან სხვა მიზეზით, თავმჯდომარის თანხმობით უფლებამოსილია სისხლის სამართლის საქმე განსახილველად გადასცეს სხვა სასამართლოს. საპროცესო შეთანხმების მიღწევის შემთხვევაში, საპროცესო შეთანხმებას ამტკიცებს კონკრეტული სასამართლო გამოძიების დამთავრების ადგილის მიხედვით. არის ისეთი შემთხვევებიც, როცა სასამართლო თავისი ინიციატივით დაადგენს, რომ კონკრეტული სისხლის სამართლის საქმე არ არის მისი განსჯადობის, მაშინ აღნიშნულის თაობაზე გამოაქვს განჩინება და საქმეს გადასცემს სხვა სასამართლოს.⁸

⁴ დემეტრაშვილი ავთანდილ, კობახიძე ირაკლი, კონსტიტუციური სამართალი, თბილისი, 2010 წელი

⁵ გეწაძე გია, საკონსტიტუციო კონტროლის ფორმები და სახეები, ჟრნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, N 1 თბილისი, 1998 წელი.

⁶ პაკტე პიერ, მელენ-სუკრამანიანი ფერდინან, კონსტიტუციური სამართალი, ავთანდილ დემეტრაშვილის რედაქტორობით, თბილისი, 2012 წელი

⁷ გუგავა ასმათ, სამართალწარმოება საერთო სასამართლოებში, თბილისი 2014 წელი.

⁸ ავტორთა კრებული, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი, თბილისი, 2015 წელი.

რაიონული, საქალაქო სასამართლოს მოსამართლე ან მაგისტრატი მოსამართლე სისხლის სამართლის საქმეზე გადაწყვეტილებას, როგორც წესი იღებს ერთპიროვნულად. თუ საქმეს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს სასამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბებისათვის ან სამართლებრივი კუთხით განსაკუთრებით რთულია, მაშინ საქმის განმხილველ სასამართლოს თავმჯდომარეს შეუძლია დაადგინოს საქმის კოლეგიური განხილვა სამი მოსამართლის შემადგენლობით. ეს უკანასკნელი არ ვრცელდება იმ შემთხვევაზე, როცა საქმის განხილვა მიმდინარეობს ნაფიცი მსაჯულების მონაწილეობით. ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო სხდომას ყველა შემთხვევაში უძღვება ერთი მოსამართლე (სხდომის თავმჯდომარე).⁹

განსაკუთრებულ აღნიშვნასა და ყურადღებას იმსახურებს ის ფაქტი რომ საქართველოში სასამართლო პროცესი წარიმართება შეჯიბრობითობისა და მხარეთა თანასწორობის პრინციპზე. აღნიშნული გულისხმობს სასამართლოს მხრიდან მხარეებისათვის თანაბარი პირობებისა და შესაძლებლობების შექმნას იმდაგვარად, რომ არცერთს არ მიანიჭოს რაიმე უპირატესობა. ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით, სასამართლო არ არის უფლებამოსილი თავისი ინიციატივით მოიპოვოს ბრალდების დამადასტურებელი ან თუნდაც დაცვის მხარისთვის სასარგებლო და ბრალდებულის გამამართლებელი მტკიცებულებები. აღნიშნული, მხოლოდ მხარეთა კომპეტენციას განეკუთვნება.¹⁰ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 25-ე მუხლის მეორე ნაწილი შესაძლებლობას იძლეოდა მოსამართლეს მხარეებთან შეთანხმებით დამაზუსტებელი კითხვა დაესვა თუ ეს აუცილებელი იყო სამართლიანი სასამართლოს პრინციპებისათვის. აღნიშნული, არაერთგვაროვან დამოკიდებულებას იწვევდა როგორც მხარეებში, ისე ფართო საზოგადოებაში. ასევე არ ყალიბდებოდა ერთგვაროვანი პრაქტიკა. აღნიშნული საკითხი განიხილა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ.¹¹ და დაადგინა, რომ ძალადაკარგულად უნდა იქნას ცნობილი ამ კონკრეტული მუხლის ის შინაარსი, რომელიც ზღუდავს საქმის განმხილველი მოსამართლის მიერ კითხვის დასმის შესაძლებლობას. ამით საერთო სასამართლოს მოსამართლეებს მეტ-ნაკლებად გაუფართოვდათ უფლება, რომლითაც უნდა დააზუსტონ საქმისთვის მნიშვნელოვანი გარემოებები, რომელთა დახმარებითაც უნდა გამოიტანონ კანონიერი, დასაბუთებული და სამართლიანი განაჩენი. განაჩენის ან შემაჯამებელი გადაწყვეტილების გამოტანამდე, მოსამართლეს არ აქვს უფლება აზრი გამოთქვას ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის დამნაშავედ თუ უდანაშაულოდ ცნობის თაობაზე. სასამართლოს შესაძლოა მართებულად მიაჩნდეს გარკვეული საპროცესო მოქმედების ჩატარება სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას, მაგრამ აღნიშნულის განხორციელება ადგილზე შეუძლებელი იყოს. ასეთ შემთხვევაში სასამართლო

⁹ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 2009 წელი 9 ოქტომბერი, კონსოლიდირებული პუბლიკაციები 16/11/2023 წელი.

¹⁰ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 2009 წელი 9 ოქტომბერი, კონსოლიდირებული პუბლიკაციები 16/11/2023 წელი.

¹¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმის გადაწყვეტილება N 3/2/1478, 2021 წელი 28 დეკემბერი, ბათუმი.

უფლებამოსილია კონკრეტული საპროცესო მოქმედების ჩასატარებლად დავალება გაუგზავნოს იმავე დონის ან მისი ქვემდგომ სასამართლოს.¹²

როგორც ზემოთ ვახსენეთ, საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე მოქმედებს არაერთი საქალაქო, რაიონული და მაგისტრატი სასამართლოები, რათა მაქსიმალურად მცირე დანახარჯებით და გონივრულ ვადებში განხორციელდეს მართლმსაჯულება. გარდა საქალაქო/რაიონული სასამართლოებისა, საქართველოში ფუნქციონირებს 2 სააპელაციო სასამართლო და ერთი უზენაესი (საკასაციო) სასამართლო. ერთი სააპელაციო სასამართლო მდებარეობს ქალაქ ქუთაისში და მეორე დედაქალაქ თბილისში. ისინი სისხლის სამართლის პალატისა და საგამომიებო კოლეგიის საშუალებით (სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას) განიხილავენ/გადასინჯავენ ყველა იმ საჩივარს, რომლებიც ეხება გასაჩივრებულ განაჩენს, განჩინებას, შემაჯამებელ გადაწყვეტილებას, რომლებიც ზემოთ ჩამოთვლილ სასამართლოებს გამოაქვთ. ის საკითხი, თუ რომელი სასამართლოდან რომელ სააპელაციო სასამართლოში საჩივრდება განაჩენი თუ სხვა, წყდება აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიული განსჯადობის მიხედვით.¹³ ეს უკანასკნელი კი დეტალურად რეგულირდება საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მეშვეობით. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 22-ე მუხლის მეოთხე ნაწილის შესაბამისად, სააპელაციო სასამართლოში საგამომიებო კოლეგიის მოსამართლე საჩივარს განიხილავს ერთპიროვნულად. იმავე მუხლის მეხუთე ნაწილის თანახმად, სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის პალატაში საქმე განიხილება კოლეგიურად სამი მოსამართლის შემადგენლობით. ამ წესთან დაკავშირებით არსებობს გამონაკლისებიც. ნაკლებად მძიმე და მძიმე კატეგორიის დანაშაულთა საქმეებზე საჩივრები სააპელაციო წესით შესაძლოა ერთპიროვნულად განიხილოს სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის მოსამართლემ.¹⁴

საქართველოს უზენაესი სასამართლო მდებარეობს თბილისში. ის მართლმსაჯულების განმახორციელებელი უმაღლესი ინსტანციის სასამართლოს წარმოადგენს. საკასაციო საჩივარს, რომელიც გამოწვეულია სააპელაციო სასამართლოს განაჩენით ან სხვა შემაჯამებელი გადაწყვეტილებებით, განიხილავს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატა. საკასაციო საჩივარი განიხილება კოლეგიურად სამი მოსამართლის შემადგენლობით, ხოლო დიდ პალატაში კი 9 მოსამართლის შემადგენლობით. ამ უკანასკნელზე უფრო დეტალურად ქვემოთ შევჩერდებით. საკასაციო საჩივარი შესაძლოა შეტანილ იქნას თუ კასატორის აზრით სააპელაციო სასამართლოს განაჩენი უკანონოა.¹⁵ განაჩენის უკანონოდ ცნობის საფუძველი შესაძლოა იყოს სისხლის სამართლის საპროცესო

¹² ძირითად იურიდიულ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონი, თილისის სააპელაციო სასამართლოს თავმჯდომარის ბიურო, თბილისი, 2010 წელი.

¹³ საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს დადგენილება N 3, 2020 წელი 16 ივნისი თბილისი

¹⁴ საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს დადგენილება N 10, 2020 წელი 11 აგვისტო, თბილისი

¹⁵ ირაკლი გაბისონია, ჯემალ გაბელია, სასჯელის შერჩევისა და შეფარდების ზოგიერთი საკითხი, საერთაშორისო რეფერირებადი სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი „იურისტი“ N2 2017

კოდექსის მოთხოვნათა არსებითად დარღვევა, რომელიც არ გამოუვლენია პირველი ინსტანციის ან სააპელაციო სასამართლოს; მსჯავრდებულის მიმართ გამოყენებულია სასჯელის ისეთი სახე ან ზომა, რომელიც აშკარად არ შეესაბამება მისი ქმედების ხასიათსა და პიროვნებას. საკასაციო საჩივრის შეტანის უფლება აქვთ იმ პირებს, რომლებიც წარმოადგენენ მხარეებს სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას. სსსკ-ის 300-ე მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად ეს პირები არიან ბრალმძებლები, ზემდგომი პროკურორები, მსჯავრდებულები ან/და მათი ადვოკატები.¹⁶

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატა, რომელიც იხილავს კონკრეტულ საქმეს, უფლებამოსილია საქმე განჩინებით განსახილველად გადასცეს უზენაესი სასამართლოს დიდ პალატას. აღნიშნული დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ დადგინდება რომ ამ კონკრეტული საქმის განხილვასა და გადაწყვეტას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ერთგვაროვანი სასამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბებისათვის ან საქმე თავისი შინაარსით წარმოადგენს იშვიათ სამართლებრივ პრობლემას. როგორც წესი საკასაციო საჩივარი განიხილება საჩივრისა და მისი შესაგებელის ფარგლებში და უზენაეს სასამართლოს არ აქვს უფლება გასცდეს წარმოდგენილი საჩივრის ფარგლებს. აღნიშნულთან დაკავშირებით 2015 წელს იმსჯელა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ და დაადგინა, რომ უზენაესი სასამართლო უნდა იყოს უფლებამოსილი გასცდეს საჩივრის ფარგლებს, მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ ქმედების ჩადენის შემდეგ კანონმდებელი აუქმებს ამ კონკრეტული ქმედების დანაშაულებრიობას. ასეთი ფაქტის დადგომის შემთხვევაში, სასამართლო შემადგენლობა იღებს პირის პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლების გადაწყვეტილებას.¹⁷ და ბოლოს, როდესაც განვიხილავთ უზენაეს სასამართლოსთან დაკავშირებულ საკითხებს, გვერდს ვერ ავუვლით საკასაციო საჩივრის სარევიზიო საწყისს.¹⁸ თუ სასამართლო მსჯავრდებულის საჩივრის საფუძველზე მის სასარგებლოდ აუქმებს ან ცვლის განაჩენს იმ მოტივით რომ სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას დაირღვა კანონი და ეს სამართლებრივი შეცდომა განაჩენით ამ კონკრეტულ საქმეში არსებულ სხვა მსჯავრდებულებსაც ეხებათ, მაგრამ მათ არ მიუმართავთ საჩივრით უზენაესი სასამართლოსთვის, სასამართლო სამართლიანობის პრინციპიდან გამომდინარე მაინც ვალდებულია იმსჯელოს ამ მსჯავრდებულების მიმართაც.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში მოქმედებს სამი ინსტანციის სასამართლო, იუსტიციის უმაღლესი საბჭო, მაინც არ არსებობს აბსოლუტურად უშეცდომო სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილე პირი ან ორგანო. აქედან გამომდინარე საქართველოს

¹⁶ ირინე ბოხაშვილი, წინასასამართლო სხდომა სისხლის სამართლის პროცესში, სამართლის ჟურნალი N1 2017 წელი.

¹⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმის გადაწყვეტილება N3/1/608,609, 2015 წელი 29 სექტემბერი, ბათუმი.

¹⁸ ირინე ბოხაშვილი, სისხლის სამართლის სააპელაციო წესით განხილვის პრობლემები, იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი დისერტაცია, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი 2003 წელი.

კანონმდებლობა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის საშუალებით იძლევა უფლებას მოხდეს განაჩენის გადასინჯვა ახლად გამოვლენილ გარემოებათა გამო.¹⁹ წერილობითი შუამდგომლობა ახლად გამოვლენილ გარემოებათა საფუძველზე განაჩენის გადასინჯვასთან დაკავშირებით შედის სააპელაციო სასამართლოში განსჯადობის მიხედვით. აღნიშნული შუამდგომლობის დაყენების უფლება აქვთ, მსჯავრდებულს, მის ადვოკატს, პროკურორს, ხოლო მსჯავრდებულის გარდაცვალების შემთხვევაში მის კანონიერ მემკვიდრეს ან/და ადვოკატს.²⁰ ხსენებული საფუძველით განაჩენის გადასინჯვა მოხდება თუ სახეზეა შემდეგი გარემოებები: არსებობს სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული განაჩენი, რომელიც ადგენს რომ ყალბია ის მტკიცებულება, რომელიც საფუძველად დაედო გადასასინჯ განაჩენს; არსებობს გარემოება, რომელიც ადასტურებს რომ კანონიერ ძალაში შესული განაჩენის გამომტანი სასამართლოს შემადგენლობა იყო უკანონო, ასევე მტკიცებულება რომელიც საფუძველად დაედო განაჩენს; სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით დადასტურებულია, რომ მოსამართლემ, პროკურორმა, გამომძიებელმა, ნაფიცმა მსაჯულმა ჩაიდინა დანაშაული ან ნაფიცი მსაჯულის მიმართ ჩადენილ იქნა დანაშაული (მოსყიდვა, ზეწოლა ან ხვა); ახალი კანონი აუქმებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ქმედებისთვის, რომლის ჩადენისათვის პირს გადასასინჯი განაჩენით მსჯავრი დაედო; წარმოდგენილია ის ფაქტი რომელიც საქმის განხილვისა და განაჩენის გამოტანის მომენტისთვის არ იყო ცნობილი და ეს ფაქტი ამტკიცებს მსჯავრდებულის უდანაშაულობას, უფრო მძიმე ან მსუბუქი დანაშაულის ჩადენის ფაქტს.²¹ ამასთანავე შესაძლოა მტკიცდებოდეს გამართლებული პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის ფაქტი ან საჭირო გახდეს სხვა პირის მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყება, რომლის მიმართაც ასეთი დევნა შეწყვეტილი იყო; ასევე თუ პროკურორმა წარადგინა დადგენილება მსჯავრდებულის მიმართ საქმის განხილვისას მისი უფლებების არსებით დარღვევასთან დაკავშირებით, რომელიც გადასასინჯი განაჩენის გამოტანისას ცნობილი არ იყო და შესაძლოა ამტკიცდებოდეს პირის უდანაშაულობას ან მის დამნაშავეობას სსკ-ს სხვა (მსუბუქი) მუხლით; განაჩენის გადასინჯვის საფუძველი შესაძლოა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებებიც გახდეს. მაგალითად ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ან გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ადამიანის უფლებათა კომიტეტის, ქალთა წინააღმდეგ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის კომიტეტის, ბავშვთა უფლებების კომიტეტის, წამების წინააღმდეგ კომიტეტის, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების კომიტეტის ან რასობრივი დისკრიმინაციის

¹⁹ მერაბ ქართველიშვილი-კვლევის ხელმძღვანელი, ადვოკატის ღონისძიების გამოყენების სტანდარტები, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, თბილისი, 2020 წელი.

²⁰ გოგა ხატიაშვილი-კვლევის ავტორი, დაზარალებულის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში (საქართველოში არსებული კანონმდებლობა, პრაქტიკა და საერთაშორისო მიდგომები), ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, თბილისი, 2016 წელი.

²¹ ნინო ლეკიაშვილი, უდანაშაულობის პრეზუმფციის, როგორც სისხლის სამართლის პროცესის უმნიშვნელოვანესი პრინციპის, რეალიზების პრობლემები, ნაშრომი შესრულებულია სამართლის მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2020 წელი.

ადმოფხვრის კომიტეტის გადაწყვეტილება.²² ე.ი. თუ განაჩენი საერთაშორისო კონვენციების მოთხოვნათა არსებითი დარღვევებით იქნა გამოტანილი, ისინიც დაექვემდებარებიან გადასინჯვას. ფარული საგამოძიებო მოქმედებების შედეგად მოპოვებული მტკიცებულებით მსჯავრდებული პირის/პირების მიმართ გამოტანილი განაჩენი შესაძლოა გადასინჯულ იქნას იმ შემთხვევაში თუ არსებობს სააპელაციო სასამართლოს განჩინება, რომელმაც უკანონოდ ცნო ფარული საგამოძიებო მოქმედება, რომლის შედეგად მოპოვებული მტკიცებულებაც საფუძვლად დაედო გადასასინჯ განაჩენს.²³

3. სასამართლოს სტრუქტურული ფუნქციონალური თავისებურებანი ამერიკის შეერთებული შტატების სასამართლო სისტემაში

ამერიკის შეერთებულ შტატებში, როგორც საქართველოში და სხვა მრავალ სახელმწიფოში, მოქმედებს სამ საფეხურიანი სასამართლო სისტემა. კერძოდ, რაიონული სასამართლოები-US District Courts, საოლქო სასამართლოები, იგივე სააპელაციო სასამართლოები-Circuit Courts/US Courts of Appeals და ამერიკის შეერთებული შტატების უზენაესი სასამართლო-Supreme Court of the United States.²⁴ ამ მომენტისთვის აშშ-ს მთელ ტერიტორიაზე მოქმედებს 94 რაიონული სასამართლო, 13 საოლქო/სააპელაციო სასამართლო და ერთი უზენაესი სასამართლო, რომელიც მდებარეობს აშშ-ს დედაქალაქ ვაშინგტონში. სანამ თითოეული საფეხურის დახასიათებაზე გადავალთ, აუცილებელია ვახსენოთ, რომ აშშ-ში მოქმედებს ორი ტიპის სასამართლო სისტემა.²⁵ ორივე მათგანს ახასიათებს პირველი და მეორე ინსტანციების არსებობა და ასევე გააჩნიათ უზენაესი სასამართლო (ერთს შტატის უზენაესი სასამართლო და მეორე აშშ-ს უზენაესი სასამართლო). ის სასამართლოები და მათი ინგლისური დასახელება, რომლებიც ზემოთ ჩამოვთვალეთ წარმოადგენენ *ფედერალურ სასამართლოებს*. ამასთანავე არსებობს *შტატის სასამართლოებიც*.²⁶

ფედერალური სასამართლოები შტატის სასამართლოებისგან განსხვავებულად ფუნქციონირებენ. მთავარ განსხვავებას მათ შორის წარმოადგენს იურისდიქცია. ე.ი. არსებობს იმ საქმეთა კატეგორია, რომლებიც უნდა განიხილებოდეს ფედერალურ სასამართლოში. ფედერალური სასამართლო გარკვეულწილად იურისდიქციაში შეზღუდული სასამართლოა, რადგან ის ძირითადად განიხილავს ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუციით ან ფედერალური წესდებით უფლებამოსილ საქმეებს. მაგალითად, თუ პირს სურს სარჩელით მიმართოს ფედერალურ სასამართლოს, მან სარჩელში უნდა დაასაბუთოს აშშ-ს

²² კონვენცია ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის ადმოფხვრის შესახებ, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება და შეთანხმება, 25/11/1994 წელი.

²³ ჩუბინიძე ნათია, ფარული საგამოძიებო მოქმედებები და პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა, თბილისი, 2019 წელი.

²⁴ Toni-jaeger Fine, THE U.S. LEGAL SYSTEM, The Basic, Carolina Academic Press, 2021

²⁵ Toni M. jaeger Fine, American Legal Systems: A Resource and Reference Guide, Carolina Academic Press, 2020

²⁶ Hemant Sharma, John M. Scheb, An Introduction to The American Legal System, Wolters Kluwer Legal & Regulatory U.S. 2020

კონსტიტუციის ან ფედერალური კანონის დარღვევის ფაქტები. ფედერალური სასამართლოები ასევე განიხილავენ ისეთი კატეგორიის სამოქალაქო სამართლის საქმეებს, რომლის დროსაც მოდავე მხარეები წარმოდგენილი არიან როგორც სხვადასხვა შტატის მოქალაქეები, და ამ მოქალაქეებს შორის დავის საგანი ან სავარაუდოდ მიყენებული ზიანი აღებატება 75 000 ამერიკულ დოლარს. ეს უკანასკნელი გამომდინარეობს „მრავალფეროვნების იურისდიქციის-diversity jurisdiction“ პრინციპიდან. თავის მხრივ მოპასუხე მხარეც უფლებამოსილია იმავე მოტივით მოითხოვოს საქმის გადატანა შტატის სასამართლოდან ფედერალურ სასამართლოში. ამ შემთხვევაში, ლოგიკურია მოსარჩელე მხარე უნდა იყოს სხვა შტატის მაცხოვრებელი.²⁷

როგორც ვახსენეთ რაიონული სასამართლო წარმოადგენს ფედერალური სასამართლოს სისტემის პირველ საფეხურს. ეს სასამართლოები განიხილავენ როგორც სამოქალაქო ისე სისხლისსამართლებრივ საქმეებს. მოსამართლეები თანამდებობაზე ინიშნებიან უვადოდ, ქვეყნის პრეზიდენტის მიერ, მაგრამ საჭიროა მათი სენატის მიერ დამტკიცებაც. რაიონულ სასამართლოში აუცილებელია სულ მცირე ერთი მოსამართლის არსებობა. მოსამართლეები ამავდროულად პასუხისმგებლები არიან სასამართლოს მართვასა და სასამართლოს თანამშრომელთა ზედამხედველობაზე. ე.ი. ისინი საჭიროების შემთხვევაში ითავსებენ გარკვეულ ადმინისტრაციულ თანამდებობებსაც. ამ დროისთვის, ქვეყნის მასშტაბით 670-მდე რაიონული მოსამართლეა განწესებული თანამდებობაზე. რაიონულ სასამართლოში ასევე ვხვდებით მაგისტრატ მოსამართლეებსაც. პირი მაგისტრატ მოსამართლედ აირჩევა თუ მას სასამართლოში არსებულ მოსამართლეთა უმრავლესობა მხარს დაუჭერს. ამ თანამდებობაზე ყოფნის მაქსიმალური ვადა განისაზღვრება 8 წლით, არასრული განაკვეთით დანიშვნის შემთხვევაში ეს ვადა 4 წელია.²⁸ აღსანიშნავია, რომ ამ ვადების გასვლის შემდგომ მაგისტრატი მოსამართლის თანამდებობაზე ერთი და იმავე პირის ხელახალი არჩევის შესაძლებლობა არსებობს. მაგისტრატი მოსამართლე სისხლის სამართლის საქმესთან დაკავშირებით ახორციელებს სხვადასხვა მოქმედებებს. კერძოდ, გასცემს პირის ჩხრეკის/დაპატიმრების ორდერებს, დააწესებს გირაოსთან დაკავშირებულ საკითხებს, დაუშვებლად ცნობს ის მტკიცებულებებს, რომლებიც მოპოვებულია კანონის მოთხოვნათა დარღვევით და სხვა მსგავსი საპროცესო მოქმედებები.²⁹

გარდა ამისა, წინასწარ განსაზღვრულ სამოქმედო ტერიტორიებზე შექმნილია სპეციალური კატეგორიის საქმეთა განხილვისთვის საჭირო ფედერალური რაიონული სასამართლოები. თითოეულ ფედერალურ რაიონს აქვს სივრცე და იურისდიქცია განიხილოს გაკოტრებასთან დაკავშირებული საქმეები. ქვეყნის მასშტაბით, ზოგიერთი სასამართლო უფლებამოსილია განიხილოს საგადასახადო საქმეები (United States Tax Court). ასევე ჩვენი განსახილველი

²⁷ Thomas R. Van Dervort, David L. HUDSON, Law and Legal System, An Introduction to Law and Legal Studies in The United States, Kluwer Legal & Regulatory U.S. 2012

²⁸ Lawrence M. Friedman, American Law an Introduction, Second Edition, W.W. Norton & Company, 1998.

²⁹ Sir Mark Hedley, Modern Judge, Power, responsibility and society`s expectations, Jordan Publishing the Limited, 2016.

სასამართლოს ფარგლებში და დონეზე, არსებობს სასამართლო (United States Court of Federal Claims) რომელიც განიხილავს საჩივრებს ფედერალური მთავრობის წინააღმდეგ. აქვე ვხვდებით აშშ-ს საერთაშორისო სავაჭრო სასამართლოსაც.³⁰

სანამ გადავალთ მეორე ტიპის (შტატის სასამართლო) სასამართლოს დახასიათებაზე და მის სისხლისსამართლებრივ თუ სხვა იურისდიქციაზე, მანამდე უნდა შევხვით ისეთ მნიშვნელოვან საკითხს, რომელიც პირის ორჯერ მსჯავრდებას შეეხება. როგორც სამოქალაქო სამართლის საქმის გადატანა-გადმოტანა შესაძლებელია შტატის სასამართლოდან ფედერალურ სასამართლოში, იგივე წესი არ ვრცელდება სისხლის სამართლის საქმეებთან დაკავშირებით. სისხლის სამართლის საქმის განხილვა უნდა მოხდეს იმ სასამართლოში რომლის წინაშეც ბრალდებული წარსდგა ბრალდების მხარის შუამდგომლობით. მართალია აშშ-ს კონსტიტუციითა და სხვა კანონებით აკრძალულია პირის ბრალდება ერთსა და იმავე საქმესა და ერთსა და იმავე მტკიცებულებების საფუძველზე, მაგრამ საკითხი ასე მარტივად და ერთგვაროვნად გადაწყვეტილი მაინც არ არის.³¹ ეს კი გამოწვეულია იმით, რომ აღნიშნული აკრძალვა არ ვრცელდება შტატისა მთავრობასა (სასამართლო მათ შორის) და ფედერალურ სასამართლოს შორის. აქედან გამომდინარე, ბოლო წინადადება გულისხმობს შემდეგს, რომ თუ მაგალითად პირს წარედგინა ბრალდება განზრახ მკვლელობასთან დაკავშირებით და გარკვეული მიზეზით არ/ვერ მოხდა მისი მსჯავრდება შტატის სასამართლოში, მაშინ ზოგიერთ შემთხვევაში ბრალდების მხარე უფლებამოსილია საქმის წარმართვა მოითხოვოს ფედერალურ სასამართლოში, რადგან მკვლელობა და ზოგიერთი სხვა დანაშაული შტატის სისხლის სამართლის კანონმდებლობითაც დანაშაულია და ფედერალური სისხლის სამართლის კანონებითაც. კონკრეტულად რა შემთხვევებში შეიძლება შევხვდეთ მსგავს სამართლებრივ მოვლენას, ამასთან დაკავშირებით ამერიკელი ადვოკატები თავიანთი მომსახურების რეკლამირებისას ხშირად უსვამენ ხაზს იმას თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია პროფესიონალთან კონსულტაცია, რადგან თითოეული შემთხვევა ინდივიდუალურია და საკითხთან (double jeopardy) მიმართებაში კომპლექსურია.³²

ფედერალური სასამართლოს შემდეგ ინსტანციას წარმოადგენს აშშ-ს ფედერალური სააპელაციო სასამართლო (US Courts of Appeals). ამერიკის შეერთებულ შტატებში სააპელაციო სასამართლოები ითვლებიან ერთ-ერთ ყველაზე ძლიერ და გავლენიან სასამართლოებად აშშ-ს უზენაესი სასამართლოს შემდეგ, რადგან ძალიან ხშირ შემთხვევაში თავიანთი გადაწყვეტილებებით ქმნიან პრეცედენტებს, რომლებიც თავის მხრივ სასამართლოს სამოქმედო ტერიტორიაზე მცხოვრებ მილიონობით ადამიანზე ახდენენ ზეგავლენას. სააპელაციო სასამართლოს გავლენიანობას ისიც ადასტურებს, რომ მისი გადაწყვეტილება ძალიან ხშირ შემთხვევაში საბოლოო, რადგან აშშ-ს უზენაესი სასამართლო ყოველწლიურად

³⁰ Rafael Leal-Arcas, International Trade and Investment Law, Multilateral, Regional and Bilateral Governance, Elgar Publishing, incorporated, Edward, 2010.

³¹ George C. Thomas, Double Jeopardy: The History, The law, NYU Press, 1998.

³² Gary Falkowitz, The Complete Guide to Law Firm Intake, Expert Press, 2018.

შესული ათასობით საქმიდან განხილვისთვის დასაშვებად დაახლოებით 1%-ს ცნობს.³³ აქედან გამომდინარე სააპელაციო სასამართლოები ფედერალური საქმეების საბოლოო არბიტრებად გვევლინებიან. ამ ეტაპისთვის აშშ-ს ტერიტორიაზე სულ მოქმედებს 13 სააპელაციო სასამართლო, აქედან 12 ქვეყნის სხვადასხვა შტატში მდებარეობს და ემსახურება მის გარშემო მდებარე სხვა შტატების რაიონულ სასამართლოებსაც. მეცამეტე სააპელაციო სასამართლო (United States Court of Appeals for the District of Columbia Circuit) მდებარეობს კოლუმბიის ოლქში (დედაქალაქი ვაშინგტონი) და ის ემსახურება მხოლოდ და მხოლოდ კოლუმბიის ოლქს. ამის გამო სასამართლო დასახელებულია ყველაზე მცირე გეოგრაფიული იურისდიქციის მქონე სააპელაციო სასამართლოდ ამერიკის შეერთებულ შტატებში. ყველა სააპელაციო სასამართლოში განწესებულია არაერთი მოსამართლე. მაგალითად, პირველ საოლქო სააპელაციო სასამართლოში მუშაობს 6 მოსამართლე, რომლებიც სხვა რაიონულ სასამართლოების რაოდენობასთან შედარებით ემსახურებიან 5 რაიონულ სასამართლოს, რაც მცირე ციფრია. (მეინის, მასაჩუსეტის, ნიუ ჰემფშირის, პუერტო-რიკოსა და როდ აილენდის რაიონულ სასამართლოები). რაც შეეხება მეცხრე საოლქო სააპელაციო სასამართლოს იქ 29 მოსამართლე მსახურობს, რადგან მათი ტერიტორიული იურისდიქცია საკმაოდ დიდია (მოიცავს აშშ-ს მთელ დასავლეთ სანაპიროს, ალასკას, ჰავაის და სხვა. სულ 11 შტატი), ისინი განიხილავენ 13 რაიონული სასამართლოს მიერ მიღებულ და გასაჩივრებულ გადაწყვეტილებებს,³⁴ ამ სისტემით მუშაობს დანარჩენი 11 სააპელაციო სასამართლოც. აქვე, როგორც სხვა მრავალ სახელმწიფოში, ისე აშშ-ში სააპელაციო სასამართლოს შემადგენლობა საქმის განხილვისას განისაზღვრება კოლეგიურად 3 მოსამართლის შემადგენლობით. გადაწყვეტილება საქმესთან დაკავშირებით მიიღება ხმათა უმრავლესობით. სტანდარტული სააპელაციო სასამართლოების გარდა, არსებობს სპეციალიზებული სააპელაციო სასამართლოებიც, რომლებიც განიხილავენ ვეტერანთა საჩივრებს (United States Court of Appeals for Veterans Claims) და შეერთებული შტატების შეიარაღებული ძალების სააპელაციო სასამართლო (United States Court of Appeals for the Armed Forces), რომელიც განიხილავს საჩივრებს სამხედროს საკითხებთან დაკავშირებით.³⁵

ამერიკის შეერთებული შტატების უზენაესი სასამართლო წარმოადგენს უმაღლესი ინსტანციის სასამართლოს სახელმწიფოში. იგი უფლებამოსილია განიხილოს და გადაწყვიტოს ყველა საქმე რომელიც განიხილა სააპელაციო სასამართლომ და ამის შემდეგ მოხდა მათი გასაჩივრება აშშ-ს უზენაეს სასამართლოში. როგორც ზემოთ ვახსენეთ აშშ-ში მოქმედებს 2 ტიპის სასამართლო სისტემა. თუ შტატის უზენაესმა სასამართლომ განიხილა საქმე სიტყვის თავისუფლების პირველ შესწორებასთან დაკავშირებით, მაშინ აღნიშნული შეიძლება გასაჩივრდეს აშშ-ს უზენაეს სასამართლოში. მაგრამ თუ იგივე საკითხი შტატის უზენაესმა სასამართლომ განიხილა არა ფედერალური კანონის საფუძველზე, არამედ შტატის

³³ David G. Savage, Guide to The U.S. Supreme Court, Fifth Edition, CQ Press, 2010.

³⁴ Daniel J. Meador, Maurice Rosenberg, Paul D. Carrington, Appellate Courts, The Michie Company.

³⁵ Gary D. Solis, The Law of Armed Conflict, International Humanitarian Law in war, Cambridge University Press, 2021.

კანონმდებლობის საფუძველზე და ეს კანონი მსგავსია და მსგავს საკითხს არეგულირებს (შესწორება სიტყვის თავისუფლებასთან დაკავშირებით), მაშინ მისი ამერიკის შეერთებული შტატების უზენაეს სასამართლოში გასაჩივრება დაუშვებელია. რაიონული და სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილების გასაჩივრება უზენაეს სასამართლოში ნებისმიერი მხარის უფლებაა, მაგრამ რაიონულ და სააპელაციო სასამართლოსგან განსხვავებით უზენაესი სასამართლო ვალდებული არაა მოისმინოს საქმე და ძალიან ხშირ შემთხვევაშიც ასე იქცევა. საქმის უზენაეს სასამართლოში გასაჩივრების შემდეგ მხარეებმა უნდა წარადგინონ „writ of certiorari” და მოითხოვონ საქმის განხილვა. თუ მოთხოვნა დაკმაყოფილდება, მაშინ სასამართლო ჩანიშნავს სხდომის თარიღს, რათა მოხდეს საქმის ზეპირი მოსმენა.³⁶ საჩივრის დაუშვებლად ცნობის შემთხვევაში სააპელაციო ან შტატის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საბოლოო და კანონიერ ძალაშიც ის შევა. ერთხელ უკვე ვახსენეთ, რომ აშშ-ს უზენაეს სასამართლოში ყოველწლიურად შესული ათასობით საქმიდან რეალურად 1%-მდე თუ განიხილება. ეს სასამართლო განიხილავს მხოლოდ ისეთ მნიშვნელოვან საქმეებს, რომლებიც დიდ ზეგავლენას ახდენენ მთელი ქვეყნის მოსახლეობაზე; საქმეებს, რომლებიც განიხილეს ქვედა ინსტანციის სასამართლოებმა, მაგრამ მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები ერთმანეთისგან მკვეთრად განსხვავებულია და ვერ ამკვიდრებს ერთგვაროვან პრაქტიკას; როდესაც საქმის განხილვისას ან გადაწყვეტილების მიღებისას დაშვებულია აშკარა და უხეში შეცდომა, რაც მართლმსაჯულებასა და სამართლიანობას ზიანს აყენებს. აშშ-ს უზენაესი სასამართლოს წევრები იწოდებიან მსაჯულებად (justices). ამ თანამდებობაზე მსახურობს 9 მსაჯული. ისინი ინიშნებიან აშშ-ს პრეზიდენტის მიერ, მაგრამ ამასთანავე საჭიროებენ სენატის მხარდაჭერასა და თანამდებობაზე დამტკიცებას. მსაჯულები თანამდებობაზე გამწესდებიან უვადოდ. აქვე, საყურადღებოა რომ ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუცია არ ადგენს მოთხოვნებს აშშ-ს უზენაესი სასამართლოს მსაჯულთა კანდიდატებისათვის,³⁷ მიუხედავად ამისა, ამჟამად ყველა მსაჯული უმაღლესი იურიდიული განათლების მქონე პირია და მათი უმეტესობა წარსულში მსახურობდა როგორც რაიონული სასამართლოს მოსამართლე. ასევე ხშირია მსაჯულებად იმ პირების განწესება რომლებიც იურიდიულ, აკადემიურ წრეებში დიდი ავტორიტეტით სარგებლობენ (სამართლის პროფესორები და სხვა). აღნიშნული 9 მსაჯულიდან ერთი თავმჯდომარეობს სასამართლოს, რომელსაც ნიშნავს პრეზიდენტი და ამტკიცებს სენატი. ამ შემთხვევაშიც არ არის აუცილებელი რომ თავმჯდომარეობის კანდიდატი იყოს უზენაესი სასამართლოს მოქმედი წევრი. ცნობისთვის 17 თავმჯდომარიდან 5 იყო უზენაესი სასამართლოს მსაჯული სანამ გახდებოდნენ თავმჯდომარეები. რაც შეეხება საკონსტიტუციო სასამართლოს და მის განსჯად საქმეებს, აშშ-ში ცალკე საკონსტიტუციო სასამართლო არ არსებობს. აშშ-ს უზენაესი სასამართლო წარმოადგენს იმ ორგანოს, რომელიც ვალდებულია განიხილოს საკონსტიტუციო სასამართლოების განსჯადი საქმეები. ეს საქმეები შესაძლოა იყოს შტატებს შორის

³⁶ N. E. H. Hull, William James Hull Hoffer, Peter Charles Hoffer, *The Supreme Court an Essential History*, University Press of Kansas, 2007.

³⁷ Elder Witt, Joan Biskupic, *Guide to The U.S. Supreme Court: 001*, CQ Press an Imprint of SAGE, 1996.

იურისდიქციული დავა, სამართლებრივი დოკუმენტის, კანონის შესაბამისობა აშშ-ს კონსტიტუციასთან.³⁸

შტატის სასამართლო თავისი სახელიდან გამომდინარეც ამჟღავნებს იმას თუ რა ფუნქციების მატარებელი შეიძლება იყოს ის. ამ სასამართლო სისტემას ისე დეტალურად არ განვიხილავთ როგორც ეს ფედერალური სასამართლოს სისტემის შემთხვევაში გავაკეთეთ. ამის მიზეზი კი მისი მსგავსებაა ფედერალურ სასამართლოებთან. ჩვენ მხოლოდ შევეხებით იმ საკითხებს, რომელიც შტატის სასამართლოს აშკარად განასხვავებს ფედერალური სასამართლოებისგან. საკითხს ნაწილობრივ ზემოთ შევეხეთ, მაგრამ ამ შემთხვევაში უფრო დეტალურად განვიხილავთ იმ მნიშვნელოვან ნაწილს სასამართლო სისტემაში, რომელსაც იურისდიქცია ეწოდება. შტატის სასამართლო ფედერალური სასამართლოსგან გეოგრაფიული იურისდიქციული განსხვავების გარდა, ასევე განსხვავდება განსახილველი საქმეების ბუნებიდან გამომდინარეც,³⁹ თუ ფედერალური რაიონული, სააპელაციო და აშშ-ს უზენაესი სასამართლოები განიხილავენ (ჩვენი ინტერესის სფეროდან გამომდინარე სისხლის სამართალზე ვაკეთებთ აქცენტს) სისხლის სამართლის საქმეებს, რომლებიც ეხება ფედერალურ დანაშაულებს, ამის საპირისპიროდ შტატის პირველი ინსტანციის სასამართლო (State Trial Courts) სისხლის სამართლის საქმეს განიხილავს კონკრეტული შტატის სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისად. სისხლის სამართლის საქმეების გარდა, შტატის სასამართლო განიხილავს სხვა მიმართულებების საქმეებსაც. მათ შორის მუნიციპალურ დონეზე წამოჭრილ საკითხებსაც. პირველი ინსტანციის განაჩენის გასაჩივრების მსურველ მხარე უფლებამოსილია საჩივრით მიმართოს შტატის სააპელაციო სასამართლოს (State Appellate Courts). როგორც ფედერალური სასამართლოს სისტემის შემთხვევაში, ისე შტატის დონეზეც არსებობს უზენაესი სასამართლო (State Supreme Courts), რომელიც განიხილავს სააპელაციო სასამართლოს მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებს,⁴⁰ აშშ-ს უზენაესი სასამართლოსგან განსხვავებით, შტატის უზენაეს სასამართლოში საქმის დასაშვებად ცნობისა და განხილვის ბევრად მაღალი ალბათობაა. საქმის პირველ ინსტანციაში წარმოების შემთხვევაში შესაძლოა წამოიჭრას ბრალდება (გადაწყვეტილებას იღებს 3 მოსამართლე კოლეგიურად) კონსტიტუციის დარღვევასთან დაკავშირებით. ასეთ დროს რაიონული სასამართლოდან საქმე ავტომატურად იგზავნება აშშ-ს უზენაეს სასამართლოში. ასეთი კატეგორიის საქმეზე აშშ-ს უზენაესი სასამართლო ვალდებულია იმსჯელოს და გადაწყვეტილება მიიღოს. შტატში არსებულ ადმინისტრაციულ/მუნიციპალურ ან იურისდიქციულ საკითხებს წყვეტენ შტატის სასამართლოები, მაგრამ თუ სამართლებრივი დავა წარმოიშობა შტატებს შორის, მაშინ ამ საკითხის განხილვისა და გადაწყვეტილების

³⁸ Alpheus Thomas Mason, Jr. Stephenson Donald Grier, American Constitutional Law, Routledge, 2017.

³⁹ P. E. O. Oguno, Principles of Constitutional Law, AJPO journals and books publishers.

⁴⁰ E. Allan Farnsworth, Introduction to the Legal System of the United States, Fourth Edition, Oxford University Press, Incorporated, 2010.

მიღებაზე ერთადერთ უფლებამოსილ ინსტიტუციად ამერიკის შეერთებული შტატების უზენაესი სასამართლო გვევლინება.⁴¹

გვერდს ვერ ავუვლით ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო პროცესებს, გასაკუთრებით მაშინ როცა საქმე ეხება აშშ-ს სასამართლო სისტემასა და მართლმსაჯულებას. ნაფიც მსაჯულების მიერ საქმის განხილვა და ვერდიქტის გამოტანა ხშირად რწმენის გამოხატულებად მიიჩნევა. აღნიშნულის მნიშვნელობას კარგად გამოხატავს მოსამართლე, ლორდ დევილინი, რომელმაც 1956 წელს დაწერა: „სასამართლოში საქმის განხილვა ნაფიცი მსაჯულების მონაწილეობით უფრო მეტია, ვიდრე სამართლიანობის იარაღი და მეტია, ვიდრე კონსტიტუციის ბორბალი; ეს არის ლამპარი, რომელიც გვიჩვენებს, რომ თავისუფლება ცოცხლობს.“ სამართალწარმოებები ერთმანეთისგან განსხვავდება, ამიტომ მიდგომა ნაფიცი მსაჯულების მიმართაც განსხვავებულია. ზოგიერთ ქვეყანაში ნაფიცი მსაჯულების გამოყენება სისხლის სამართლის საქმის განხილვისას აუცილებელია (ინგლისი, უელსი), ზოგიერთი ქვეყანა (საფრანგეთი) მათ შეზღუდულად მხოლოდ სისხლის სამართლის საქმეთა განხილვისას იყენებს და მოსამართლესთან ერთად განსაზღვრავენ გამოსატან განაჩენს,⁴² არიან ქვეყნები, რომლებიც ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტს კიდევ უფრო შეზღუდულად გამოიყენებს. ამ სიაში საქართველოსაც აღმოვაჩინოთ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი განსაზღვრავს იმ დანაშაულთა ჩამონათვალს, რომლებზეც ბრალდებულს უფლება აქვს, რომ მოითხოვოს მისი საქმე განხილულ იქნას ნაფიცი მსაჯულების მიერ. ნაფიცი მსაჯულების მონაწილეობით საქმის განხილვა ყველაზე შთამბეჭდავი აშშ-ია. მსაჯულების ჩართულობა ხაზს უსვამს, როგორც მოსამართლეთა ძალაუფლებისა და გავლენის შემაკავებელ ფაქტორს. მართლმსაჯულების აღსრულებაში მოქალაქეთა ჩართვით ივარაუდება, რომ საზოგადოება წარმოაჩენს თავის ღირებულებებს. საყურადღებოა, რომ ნაფიც მსაჯულებს მოსამართლისგან განსხვავებით არ უწევთ ვერდიქტის დასაბუთება, მათ მტკიცებულებების არსებობა/არარსებობის პირობებშიც ის ვერდიქტი გამოაქვთ, რომელსაც საჭიროდ მიიჩნევენ. მტკიცებულებების უგულებელყოფით მიღებული გამამართლებელი განაჩენი შესაძლოა მიუთითებდეს ქვეყანაში ცუდი და არაპოპულარული კანონის მიმართ მოსახლეობის კრიტიკულ დამოკიდებულებაზე,⁴³ როგორც აშშ-ში ისე მრავალ სხვა ქვეყანაში ვხვდებით ამ ინსტიტუტის მოწინააღმდეგეებს, რომლებიც ასაბუთებენ, რომ ხშირად საშუალო სტატისტიკურ მსაჯულს არ შესწევს უნარი ჩაწვდეს სამეცნიერო და ტექნიკური ხასიათის მტკიცებულებებს, რათა მათ საფუძველზე მიიღოს სამართლიანი ვერდიქტი. ასევე გავრცელებული აზრია, რომ ნაფიცი მსაჯულები შესაძლოა მარტივად მოექცნენ ერთი ან ორი „ჯიუტი“ მსაჯულის ზეგავლენის ქვეშ. ზოგიერთი მიიჩნევს, რომ აშშ-ში ნაფიც მსაჯულებს არასწორი/მცდარი/გაუმართლებელი სიმპათია ეუფლებათ ხოლმე ბრალდებულისადმი, რის დასტურადაც იშველიებენ სტატისტიკას, რომლის თანახმადაც მსაჯულებს უფრო ხშირად

⁴¹ David L. HUDSON, *Constitution Explained: A Guide for Every American*, Visible Inkpress, 2022.

⁴² Stephen J. Adler, *The Jury, Trial and Error in The American Court Room*, Crown Publishing Group T.H.E. 1994.

⁴³ Raymond Wax, *Philosophy of Law: A Very Sort Introduction*, Second Edition, Oxford University Press, 2014.

გამოაქვთ გამამართლებელი ვერდიქტი, ვიდრე მოსამართლეებს გამამართლებელი განაჩენი. რაც შეეხება ნაფიც მსაჯულთა მიერ სათათბირო ოთახში გასვლას, განხილვასა და კენჭისყრას. აშშ-ში სამოქალაქო და სისხლის სამართლის საქმეებზე განსხვავებული მოთხოვნებია დაწესებული. მაგალითად, კალიფორნიის შტატში სამოქალაქო საქმეებზე ვერდიქტის გამოსატანად საჭიროა მსაჯულთა სამი-მეოთხედის თანხმობა. სისხლის სამართლის საქმეზე, როცა მსაჯულებმა უნდა გადაწყვიტონ დამნაშავეა თუ არა ბრალდებული წარდგენილ ბრალდებებში, მათ უნდა მიიღონ ერთსულოვანი გადაწყვეტილება. უმეტეს შემთხვევაში მსაჯულთა რაოდენობა შეადგენს თორმეტს. ამ ტიპის განხილვებისას ვხვდებით სათადარიგო, ასევე მთავარ მსაჯულს, რომელსაც თავის როლი აკისრია სასამართლოსთან ურთიერთობაში.⁴⁴

დასკვნა

სტატიის დასაწყისში მიმოხილული იქნა სასამართლოს როგორც მართლმსაჯულების განმახორციელებელი ინსტიტუტის როლი სახელმწიფოში. ასევე განხილულ იქნა საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს ორგანული კანონი საერთო სასამართლოების შესახებ, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რათა მკითხველისთვის თვალსაჩინო და გასაგები გამხდარიყო ზემოთ ჩამოთვლილთა ის ნორმატიული შინაარსები, რომლებიც უშუალოდ საქართველოში არსებული სასამართლოების ფუნქციონირებას ეხება.

გარდა ამისა, სტატიის ნაწილი მიემდვნა საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს დადგენილებების განხილვას, რამაც საშუალება მოგვცა შეგვესწავლა უშუალოდ სასამართლოს ადმინისტრაციული კუთხით მისი მოწყობისა და ფუნქციონირების საკითხები საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე. ნაშრომში საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი კი წარმოადგენს საკვანძო კანონს, როცა საქმე ეხება სასამართლოს სტრუქტურულ ფუნქციონალურ თავისებურებებს საქართველოს მაგალითზე. საპროცესო კოდექსის დახმარებით გაშუქდა არაერთი მუხლი, რომლებიც ეხება სისხლის სამართლის პროცესის წარმართვას სასამართლოში, საქმის გასაჩივრებას, განაჩენის გადახედვას ახლად გამოვლენილი გარემოებათა გამო და სხვა არაერთი საპროცესო მოქმედება.

სტატიის მეორე ნაწილი სრულად მიემდვნა ამერიკის შეერთებული შტატების სასამართლო სისტემას, რომელიც მიმოხილავს იქ მოქმედ ფედერალურ სასამართლოს, შტატის სასამართლოს, შტატის სააპელაციო სასამართლოს, შტატის უზენაეს სასამართლოს, ფედერალურ სასამართლოს, ფედერალურ სააპელაციო სასამართლოსა და აშშ-ს უზენაეს სასამართლოებს. აღნიშნული სახელმწიფო სპეციალურად შერჩეულ იქნა, რადგან ის წარმოადგენს საერთო სამართლის (Common Law) სამართლებრივი სისტემის ნაწილს და მკვეთრად განსხვავდება საქართველოში მოქმედი სამართლებრივი სისტემისგან (Civil Law). ეს კი შესაძლებლობას იძლევა სასამართლო, მისი ფუნქციონალური თავისებურებები მიმოგვეხილა და შეგვედარებინა ორი ძირითადი სამართლებრივი სისტემის მაგალითზე.

⁴⁴ Lawrence M. Friedman, *The Gig Trial, Law is Public Spectacle*, University Press of Kansas, 2015.

სისხლის სამართლის პროცესისას არანაკლებ მნიშვნელოვანი საკითხია ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტი, რომელიც ასევე გავაშუქეთ. აქვე გამოვყავით მისი სუსტი და ძლიერი მხარეები, შევეხეთ მის მოწინააღმდეგეთა და მომხრეთა არგუმენტებს. ბოლოს, ეჭვგარეშეა, რომ მოცემული სტატია აღნიშნული საკითხებით დაინტერესებულ პირებს საბაზისო ცოდნასა და ინფორმაციას ნამდვილად მიაწვდის.

